

Onderzoek en rapport: Willeke Guelen, Carolien Guelen

In opdracht van de Provincie Gelderland

Nicky Greven, projectleider

Afdeling Toerisme en Recreatie

November 2022

VERHAALLIJN ROMEINEN
VISIE 2022-2025
OPERATIE DRUSUS

Colofon

Opdracht: provincie Gelderland

Voor- en achterzijde: De Romeinse Baadster door Maree Blok en Bas Lugthart

Foto: Roel Kramer

Foto pagina 18: Jeroen Savelkouls

Overige foto's: eigen archief

Met medewerking van

Erwin Akkerman

Mariëlla Beukers

Martine van Empel

Nicky Greven

Ilona Haas

Paul van der Heijden

Petra Hoff

Vivian de Klein

Roel Kramer

Stephan Mols

Rob Ribbink

Rylana Seelen

Dolly Verhoeven

Marenne Zandstra

November 2022

Inhoud

Deel A. Visie

Hoofdstuk 1 De weg naar de toekomst	6
1.1. Met de Romeinen naar de toekomst	6
1.2. Gelderse Verhaallijnen	6
1.3. Het beste verhaal van Nederland	7
1.4. Aanvullende wensen	7
1.5. Opdracht Provincie Gelderland	7
1.6. Denken in kansen	8
1.7. Vliegwiel	8
1.8. Samen sterk	8
Hoofdstuk 2 Romeinen & hun context	10
2.1. Kansrijk en actueel	10
2.2. Hartelijk welkom	10
2.3. Draggers van identiteit	11
2.4. De verhaallijnen	11
2.5. Een extra podium	12
2.6. Limes werelderfgoed	12
2.7. Nieuwe ontdekkingen.....	12
Hoofdstuk 3 Doelen & Doelgroepen	13
3.1. Stip op de horizon	13
3.2. Doelgroepen.....	14
3.3. Werkvelden	14
3.4. Verbindend project.....	15
3.5. Toegewijde organisatie	15
3.6. Toekomstbestendig	15
Hoofdstuk 4 Strategische principes	16
4.1. Groeien vanuit de kern	16
4.2. Bottom up	17
4.3. Van binnen naar buiten	17
4.4. Inclusief	17
4.5. Duurzaam en Innovatief	17

Deel B. Concreet

Hoofdstuk 5 Romeinse Ambitie 2022-2025	19
5.1. Verbindend project: Platform Romeinse Wegenkaart.....	20
5.2. Toegewijde organisatie: Wie voert regie?.....	21
5.3. De werkvelden.....	22
5.4. Werkveld Aanbodontwikkeling.....	22

5.5. Werkveld Branding	23
5.6. Werkveld Communicatie	23
5.7. Werkveld Kennis & Educatie	24
5.6. Werkveld Behoud & Beheer.....	24
Hoofdstuk 6 Romeins uitvoeringsplan 2023	25
6.1. Projecten en activiteiten 2022	25
6.2. Projecten en activiteiten 2023	26
Hoofdstuk 7 Budget & Financiering	27

DEEL A. VISIE

Hoofdstuk 1

De weg naar de toekomst

Met de komst van de Romeinen naar de Gelderse streken veranderde onze geschiedenis ingrijpend. In relatief korte tijd werd de tribale kleinschalige samenleving getransformeerd tot een dynamische provincie van een multicultureel wereldrijk. Een spectaculair verhaal dat nog altijd actueel is. In dit hoofdstuk wordt de basis gelegd voor Operatie Drusus: het visieplan om het Verhaal van de Romeinen in Gelderland tot leven te brengen.

1.1. Met de Romeinen naar de toekomst

Tal van innovaties werden geïntroduceerd waardoor de manier van leven totaal veranderde. Er verschenen steden, er werden tempels en badhuizen gebouwd, een centrale munt werd geïntroduceerd en allerlei nieuw voedsel vond haar weg naar onze contreien. Geïmporteerde innovaties als beton en baksteen maakten bouwwerken als nooit tevoren mogelijk. Een uitgebreid wegennet over land en water was hierbij van levensbelang en vormde het onmisbare vliegwiel dat aan de basis lag van al deze ontwikkelingen. Zo kwam met de Romeinse legers een volledig nieuwe levenswijze onze kant op.

1.2. Gelderse Verhaallijnen

In de notitie *Beleef het in Gelderland* heeft de Provincie Gelderland vier historische verhaallijnen als kansrijk geïdentificeerd:

- Hanzesteden
- Kastelen, Historische Buitenplaatsen en Landgoederen
- Herinneringstoerisme
- Romeinen

“Het verhaal van de Romeinen in Gelderland is voor mij een verhaal van een grensgebied waar in korte tijd heel veel veranderd is door de komst van soldaten en hun legertroups uit alle uithoeken van het Romeinse rijk. Die veranderingen moeten vooral op Nijmegen, dat in 19 v.Chr. in één klap werd geconfronteerd met een enorme hoeveelheid soldaten, een grote impact hebben gehad. Het landschap veranderde totaal. Denk daarbij aan de grote behoefte aan hout voor bouwen en stoken waardoor het terrein in de wijde omgeving van grotere en kleinere legerkampen een grote metamorfose heeft ondergaan.”

Stephan Mols,
Bijzonder hoogleraar
Geschiedenis van
Nijmegen

foto: David van Haren

Aansluitend op deze kansrijke verhaallijnen wordt in dit visiedocument uiteengezet op welke manier het bijzondere verhaal van de Romeinen verder geprofileerd, verteld en uitgedragen kan worden.

1.3. Het beste verhaal van Nederland

Uit de onderzoeken die de afgelopen jaren in opdracht van de Provincie Gelderland rond de Verhaallijn Romeinen zijn gedaan, kan worden geconcludeerd dat het verhaal van de Romeinen grote kansen biedt om het toeristische en cultuurhistorische aanbod in Gelderland te versterken. Met de toetreding van de Neder-Germaanse Limes tot de Unesco Werelderfgoedlijst wordt de cultuurhistorische waarde nogmaals bevestigd. Maar het gaat nog een stap verder. Regelmatig worden nieuwe en spectaculaire vondsten gedaan die het verhaal aanvullen en voor nieuwe inzichten zorgen die met het publiek kunnen worden gedeeld. Hiermee wordt de omvang en het belang van het Verhaal van de Romeinen steeds duidelijker. Romeins Gelderland, met de Groene Metropool Regio als kerngebied en Nijmegen als Romeinenhoofdstad, heeft het beste verhaal van Nederland.

1.4. Aanvullende wensen

Toch zal er nog heel wat werk verzet moeten worden voordat alle kansen ook werkelijk benut kunnen gaan worden. Het verhaal van het Romeinse erfgoed in Gelderland is nog altijd minder bekend, zichtbaar en beleefbaar in vergelijking met de andere verhaallijnen. En terwijl er tal van activiteiten en initiatieven plaatsvinden met de Romeinen in de hoofdrol, kan de onderlinge afstemming en samenhang beter. Onze eerdere onderzoeken lieten al

zien dat daar behoefte aan is. Een andere wens die genoemd wordt is het grote gebaar; een Gelderland-breed project dat direct de aandacht van het publiek zal trekken. Om goed beslagen ten ijs te komen is er tevens ondersteunend onderzoek nodig, zodat helder wordt waar het publiek behoefte aan heeft. Verder staat de ontwikkeling van een verbindend plan waarop alle betrokkenen kunnen aanhaken op de wensenlijst. Met nadruk wordt daarbij aangegeven dat er niet alleen oog moet zijn voor de grote initiatieven, maar ook voor de kleinere projecten. En hoe bijzonder en cruciaal de Unesco Werelderfgoedstatus ook is, niet alle 'Romeinen-gemeentes' zijn aangesloten, dus daar wordt eveneens aandacht voor gevraagd.

Kortom er is behoefte aan:

- Afstemming en samenhang van initiatieven en activiteiten
- Gezamenlijke basis en visie
- Een groot gebaar dat het Romeinse verhaal direct op de kaart zet
- Doelgroeponderzoek ter ondersteuning van aanbodontwikkeling
- Aandacht voor grote en kleine initiatieven
- Betrokkenheid van zowel Limes- als niet-Limesgemeentes

1.5. Opdracht Provincie Gelderland

Met Operatie Drusus wordt het bovenstaande wensenpakket in opdracht van de Provincie Gelderland verder uitgewerkt in dit visiedocument. Hoe brengen we het verhaal van de Romeinen succesvol tot leven? Welke doelen en strategische keuzes

Operatie Drusus

Als we aan Drusus zouden vragen: Hoe brengen we het verhaal van de Romeinen in Gelderland tot leven?, zou hij zeggen: "Gebruik de Romeinse methode; pak het groot aan, organiseer het strak, schrik nergens voor terug en doe het samen. Zo lossen wij elk probleem op, groot en klein. Onze dadendrang is onovertroffen en kan jullie ook in het heden inspireren".

*Nero Claudius
Drusus, Romeins
veldheer
38-9 vChr.*

zijn daarbij leidend? Hoe ziet het actieplan eruit en wie gaat het uitvoeren? Welke tijdsplanning is reëel? We kiezen daarbij voor de praktische aanpak; de uitgangspunten waarmee we aan het werk gaan zijn actueel en direct inzetbaar. Ook in de komende jaren zullen ze een basis vormen waarmee we vooruit kunnen.

1.6. Denken in kansen

Het is reeds aangegeven dat de Verhaallijn Romeinen nog altijd minder bekend, zichtbaar en beleefbaar is. Dit is niet alleen een nadeel, het kan ook als kans worden beschouwd. We kunnen immers leren van de andere verhaallijnen, alles met een frisse blik bekijken en producten ontwikkelen op basis van de nieuwste technieken. Passend binnen de richtlijnen van het Europese Verdrag van Faro kun-

nen we inwoners, publiek en ondernemers meenemen in de ontwikkelingen en ze letterlijk iets nieuws bieden om op aan te haken. Ook zullen we de erfgoedvrijwilligers opnieuw inspireren. In dit visiedocument kiezen we voor deze positieve en opbouwende manier van denken. Deze komt in alle hoofdstukken terug.

1.7. Vliegwiel

Om tegemoet te komen aan de behoefte van de brede groep betrokkenen aan regie en overzicht zijn we op zoek gegaan naar een gezamenlijke basis om een beweging in gang te zetten. Aansluitend op het onderzoeksprogramma van prof. Stephan Mols en na een groot aantal gesprekken met het veld zijn we uitgekomen op een platform met de Romeinse wegenkaart als basis. Een tastbaar product waar iedereen zich door geïnspireerd zal voelen, waarop men kan aansluiten en waarmee er verbinding ontstaat tussen alle initiatieven. De Romeinse wegen worden hiermee opnieuw ingezet als vliegwiel van ontwikkeling. Dit Platform Romeinse Wegenkaart wordt verder toegelicht in hoofdstuk 5.

1.8. Samen sterk

Om Operatie Drusus tot een succes te maken, hanteren we ook hier de methoden van de Romeinen zelf. Vanuit de gedachte 'samen sterk' hebben we met een zeer gevarieerde vertegenwoordiging van experts, erfgoedveld, overheid, toerisme en onderwijs de krachten gebundeld tijdens een aantal denktankbijeenkomsten. Tijdens deze bijeenkomsten zijn we op open wijze met elkaar in gesprek gegaan en kon ieder zijn of haar expertise, wensen en gedachten inbrengen.

Overzicht Leden Denktank	
Erwin Akkerman	Projectmanager Toerisme Veluwe Arnhem Nijmegen
Mariëlla Beukers	Coördinator Romeinse Limes Nederland
Martine van Empel	Directeur RomeinenNU
Nicky Greven	Projectleider Toerisme en Recreatie Provincie Gelderland
Ilona Haas	Strategisch Adviseur Erfgoed / projectmanager Werelderfgoed Gemeente Nijmegen
Paul van der Heijden	Directeur RomeinenNU
Petra Hoff	Beleidsadviseur Gemeente Overbetuwe
Vivian de Klein	Beleidsmedewerker (vrijtijds)economie Gemeente Zevenaar
Roel Kramer	Publieksarcheoloog Erfgoed Gelderland
Stephan Mols	Bijzonder hoogleraar Geschiedenis van Nijmegen, Radboud Universiteit
Rob Ribbink	Beleidsadviseur Gemeente Wijchen
Rylana Seelen	Directeur Museum Kasteel Wijchen
Dolly Verhoeven	Bijzonder hoogleraar Gelderse geschiedenis, Radboud Universiteit
Marenne Zandstra	Conservator Archeologie Valkhof Museum / Lid Kwaliteitsteam Neder-Germaanse Limes

Verder hebben we gesproken met vertegenwoordigers van musea, historische verenigingen, vergenwoordigerr van de erfgoedsector, ondernemers en bestuurders over hun wensen en ideeën. Het

resultaat van al deze gesprekken heeft geresulteerd in deze breed gedragen visie, die ons Romeinse erfgoed beter bekend, zichtbaar en beleefbaar zal maken.

Hoofdstuk 2

Romeinen & hun context

In dit hoofdstuk bekijken we de context waarin het Gelderse verhaal van de Romeinen zich bevindt. Allereerst komt het beleid van de toeristische organisaties aan de orde. Daarna komt de erfgoedsector in beeld. Hoe passen de Romeinen in het grote Verhaal van Gelderland? Vervolgens kijken we naar de andere verhaallijnen die door de provincie Gelderland zijn aangemerkt als kansrijk. En natuurlijk zijn ook de toekenning van de Unesco werelderfgoedstatus van de Limes en de visie van de Limesorganisaties relevant.

2.1. Kansrijk en actueel

Het verhaal van de Romeinen in Gelderland is kansrijk en actueel. Het kan veel betekenen voor toerisme, erfgoed en identiteit, maar het gaat verder. Het sluit aan op de grote Romeinse geschiedenis waarvan ook de ons omringende regio's en landen deel uitmaken. Tijdvakken die aan de Romeinse tijd voorafgingen en erop volgden bieden eveneens perspectief en maken het verhaal groter. Aan de andere kant kunnen deze gebieden en tijdvakken gezien worden als concurrent. Een bezoeker, inwoner of ondernemer kan zijn tijd, geld en aandacht maar een keer besteden. Aan ons de taak om het Romeinenverhaal in Gelderland te ontwikkelen en het groot en aantrekkelijk te maken.

2.2. Hartelijk welkom

Het Nederlands Bureau voor Toerisme en Congressen (NBTC) heeft een landelijke toeristische visie neergelegd in het rapport [Perspectief 2030](#). Ook Toerisme Veluwe Arnhem Nijmegen (TVAN) sluit met de

publicatie [Toerisme Bestemming in balans](#) aan bij deze landelijke aanpak.

In beide visies worden de inwoners en ondernemers nadrukkelijk betrokken bij de toekomstige ontwikkeling van het toerisme. Deze dynamiek van binnen naar buiten zal bijdragen aan grotere leefbaarheid en een gevoel van verbondenheid met de woonomgeving. Ook voor de toerist biedt het voordelen; een meer authentieke ervaring en een extra hartelijk welkom.

Het rapport *Perspectief 2030* zegt het als volgt:

De landelijke visie gaat over de duurzame ontwikkeling van de bestemming Nederland en de veranderende rol van toerisme. Want een duurzame ontwikkeling vraagt om een nieuwe aanpak, met het gezamenlijke belang van bezoekers, bedrijven en bewoners voorop. Zodat toerisme straks bijdraagt aan het welzijn en de welvaart in heel Nederland.

Vijf prioriteiten staan centraal bij het realiseren van deze ambitie:

- *Lusten en lasten in balans: meer lusten van toerisme dan lasten;*
- *Nederland overal aantrekkelijk: meer steden en regio's op de kaart als aantrekkelijke bestemming;*
- *Toegankelijk en bereikbaar: eenvoudig te bereiken steden en regio's;*
- *Verduurzaming moet: een leefomgeving met minder verspilling en vervuiling;*
- *Een gastvrije sector: een gastvrije bestemming Nederland*

Kijken we binnen deze context naar de Romeinen dan geeft het landelijke beleid vele aanknopingspunten voor de Romeinse aanpak in Gelderland. De weg van binnen naar buiten past uitstekend bij de uitdagingen waar we voor staan. Ook de verduurzaming van het aanbod sluit daarop aan. We komen er in hoofdstuk 4 op terug.

2.3. Draggers van identiteit

Erfgoed en cultuur vormen in veel gemeentes dragers van het toeristische aanbod. Kastelen, musea, kunstwerken, interessante fiets- en wandelroutes in een mooie omgeving zijn een reden om een plek te bezoeken: ze vormen een *reason to travel*. Daarnaast zijn bezoekers vaak van cruciaal belang voor het behoud van het erfgoed. Voor de mensen uit de omgeving heeft erfgoed een verbindende werking. Bekendheid met de rijkdom van de eigen geschiedenis geeft het gevoel erbij te horen, het brengt trots en identiteit. Door inwoners en lokale ondernemers te betrekken bij het maken van de plannen, wordt draagvlak en enthousiasme gecreëerd, geheel in lijn met het verdrag van Faro.

“De Romeinen hebben door hun vier eeuwen durende aanwezigheid grote betekenis gehad voor de inrichting van onze huidige Nederlandse maatschappij. Denk aan staatsinrichting, muntstelsel, architectuur, rechtspraak. Ook in onze regio zijn er, tweeduizend jaar na dato, veel sporen gevonden van die Romeinse tijd. Die sporen zijn helaas (nog) niet voor iedereen even duidelijk herkenbaar. Wij willen bezoeker en bewoner van Gelderland meer begrip bijbrengen over dat Romeinse erfgoed en waarom Unesco de Romeinse Limes tot Werelderfgoed heeft benoemd. We zetten innovatieve technieken in en brengen daarmee die verborgen geschiedenis tot leven. Zo worden Romeinen een ‘reason to travel’ naar Gelderland.”

Erwin Akkerman,
projectmanager
Toerisme Veluwe
Arnhem Nijmegen

2.4. De verhaallijnen

Zoals in Hoofdstuk 1 aangegeven heeft de Provincie Gelderland in de notitie *Beleef het in Gelderland* vier historische verhaallijnen als kansrijk geïdentificeerd.

De verhaallijnen Hanzesteden, Kastelen, Historische Buitenplaatsen en landgoedere en Herinneringstoerisme zijn al langer actief en hebben de tijd gehad om strakke organisaties en een zichtbaar en beleefbaar aanbod te ontwikkelen.

De verhaallijn Romeinen lijkt hiermee op een achterstand te staan. Deze positie biedt echter ook veel kansen. De andere verhaallijnen kunnen niet alleen als inspiratie dienen, we kunnen er ook veel van leren. Omdat het verhaal van de Romeinen nog in de beginfase verkeert, is alles nog mogelijk. We kunnen met vernieuwende producten en samenwerkingsvormen komen en hebben de kans om het goed en groot aan te pakken.

"Ik heb de Romeinse periode in Gelderland pas echt goed leren kennen als publieksarcheoloog bij Erfgoed Gelderland. Vanuit de opleiding, als archeoloog, kende ik voornamelijk het militaire verhaal, maar dit blijkt veel diverser te zijn. Wat mij erg aanspreekt is dat er door de nieuwe inzichten en ontdekkingen steeds weer aanvullingen komen op een dit deel van het Gelderse erfgoedverhaal. Voor publiek is er ook nog veel te ontdekken. Vanuit het perspectief van een object of opgraving zijn nog zeer veel uiteenlopende verhalen te vertellen. Deze bijzondere verhalen krijgen gelukkig ook steeds vaker een prominente plek in de geschiedenis in alle delen van Gelderland."

Roel Kramer,
Publieksarcheoloog
Erfgoed Gelderland

2.5. Een extra podium

In de boekenreeks *het Verhaal van Gelderland* van prof. Dolly Verhoeven komen de Romeinen eveneens uitgebreid aan bod. Ze maken deel uit van onze rijke geschiedenis en worden in perspectief met voorafgaande en opvolgende tijdsvakken beschreven. Daardoor ontstaat er niet alleen inzicht in het grote geheel, maar ook de continuïteit van de geschiedenis wordt helder. Het uitgebreide promotieprogramma rondom deze publicatie biedt het verhaal van de Romeinen een extra podium.

2.6. Limes Werelderfgoed

De Neder-Germaanse Limes behoort sinds de zomer van 2021 tot het Unesco Werelderfgoed. Dit heeft al direct tot veel aandacht en dynamiek geleid. De Limesorganisaties in Nederland houden zich niet alleen bezig met het behoud en beheer van de diverse sites, maar ook met het bereiken van het publiek. Het werkterrein van de Nederlandse Limesorganisaties beslaat in eerste instantie de Limesprovincies Gelderland, Utrecht en Zuid-Holland. Daarnaast wordt samengewerkt met omliggende regio's en landen. Samen met deze organisaties zal het verhaal van de Romeinen aantrekkelijk en structureel vorm krijgen. Tevens sluiten we hiermee aan op de grote internationale verbanden die deze organisaties vertegenwoordigen.

2.7. Nieuwe ontdekkingen en methoden

De grote hoeveelheid aan bouwactiviteiten en grondverzet die op de landelijke agenda staan, maken de kans groot dat er vaker gestuit gaat worden op bijzondere resten uit het verleden. Ook DNA- en isotoopenonderzoek brengt ons nieuwe inzichten. Hierdoor zal er steeds een hoofdstuk worden toegevoegd aan het verhaal van de Romeinen.

Hoofdstuk 3

Doelen & Doelgroepen

Wat willen we bereiken en voor wie gaan we dit uiteindelijk doen? In dit hoofdstuk staan de doelstellingen en doelgroepen in de spotlights. Ook een praktische vertaling naar werkvelden en een aantal basisvoorwaarden krijgen aandacht in dit hoofdstuk.

“De Romeinse tijd in Gelderland is als een schatkamer vol verrassende verhalen en ontdekkingen. Mijn interesse gaat hierbij vooral uit naar het leven van de bewoners van Gelderland in die tijd. Wie leefden er hier toen? Hoe zag hun leefomgeving eruit? Wat is er veranderd ten opzichte van nu en zijn er ook dingen hetzelfde gebleven? De Romeinse tijd biedt talloze aanknopingspunten om actuele historische en archeologische inzichten te vertalen naar lesmateriaal en activiteiten voor kinderen en volwassenen. Hiermee hopen we hun nieuwsgierigheid te prikkelen om nog meer te gaan ontdekken over deze rijke periode in de Gelderse geschiedenis.”

Martine van Empel,
Directeur
RomeinenNU

3.1. Stip op de horizon

De overkoepelende doelstelling van Operatie Drusus is het beter bekend, zichtbaar en beleefbaar maken van het Verhaal van de Romeinen in Gelderland. Om dit toekomstbeeld ook praktisch uitvoerbaar te maken is een verdere indeling gewenst. We onderscheiden de volgende subdoelen:

- Krachtig verhaal dat in samenhang wordt verteld, ruimte geeft voor lokale eigenheid, grote en kleine plaatsen waardeert en een groot scala aan thema's biedt om op aan te haken
- Zichtbare en beleefbare plekken en boeiende activiteiten, die zorgen voor ondernemers die aanhaken, trotse inwoners en toeristen die een reden hebben om ons te bezoeken.
- Efficiënte en inspirerende organisatie die samenwerking tussen erfgoedpartijen, wetenschap, toeristische organisaties, creatieve sector en overheid stimuleert.
- Visionaire input van professionals, die kwaliteit, creativiteit en nieuwe inzichten brengen
- In samenspraak met de omgeving.

3.2. Doelgroepen

In de geformuleerde doelstellingen wordt de koppeling gelegd naar de belangrijkste doelgroepen; de eindgebruikers. Elke groep heeft zijn specifieke kenmerken en vraagt om een eigen aanpak. Het onderstaande overzicht geeft een eerste schets van deze eindgebruikers:

Doelgroep	Subgroepen
Inwoners	Bewoners van Romeinse grond Bewoners van Romeinse gemeentes Bewoners Romeinse regio Bewoners met gedeeld Romeins verleden (Romeinse Rijksgenoten)
Ondernemers	Ondernemers uit vrijetijds sector Ondernemers met affiniteit bepaalde thema's zoals techniek, logistiek, cultuur, voedsel etc.
Onderwijs en Wetenschap	Basisonderwijs Voortgezet onderwijs waaronder gymnasia Geschiedenis Archeologie Klassieke talen Andere disciplines bijv. sociale studies, rechten
Erfgoed	Erfgoedvrijwilligers
Toeristen	Toeristen uit de regio Toeristen buiten de regio

3.3. Werkvelden

Hoe vertalen we dit alles naar de praktijk? Om de doelen te bereiken en de doelgroepen te bedienen is een vertaalslag nodig naar hanteerbare werkvelden. In elk werkveld vindt een cruciaal deel van dit proces plaats. Ze staan niet op zichzelf, elk werkveld draagt op eigen en onderscheidende wijze bij aan een succesvol resultaat. Samen tellen ze op naar het grote einddoel.

Aanbodontwikkeling

Met een samenhangend en onderscheidend aanbod voor het publiek komt het Verhaal van de Romeinen in Gelderland tot leven. Stakeholders worden gestimuleerd om met elkaar en in samenspraak met de omgeving op basis van kennis en creativiteit tot nadere invulling te komen.

Branding

De onderlinge samenwerking en de resultaten daarvan hebben een gezamenlijk gezicht nodig om de herkenbaarheid en samenhang naar buiten toe te vergroten; het telt op tot een groter verhaal.

Communicatie

Een slimme en onderscheidende marketingcampagne zal het bestaande en nieuwe aanbod in samenhang bij de diverse doelgroepen op het netvlies brengen.

Kennis & Educatie

Het Gelderse Romeinenverhaal blijft zich ontwikkelen. Er worden voortdurend nieuwe hoofdstukken toegevoegd, die het publiek zullen aanspreken. De wetenschap en in het bijzonder de archeologie spelen hierbij een sleutelrol. Ook Erfgoed Gelderland, de Gelderse musea en de erfgoedvrijwilligers vervullen een verbindende rol tussen wetenschap en publiek. Het bundelen van bestaande en nieuwe kennis in de vorm van bijvoorbeeld een kenniscentrum kan hieraan een verdere impuls geven. Via het onderwijs kan eveneens een belangrijke stap worden gezet naar het verspreiden van het Romeinse verhaal. Educatie is een speerpunt op dit gebied.

Daarnaast is er behoefte aan kennis over doelgroepen en markten, die als basis kan dienen voor productontwikkeling en communicatie.

Behoud & Beheer

Het behoud en beheer van alle bestaande (en toekomstige) sites is een voorwaarde voor het realiseren van de doelstellingen. Daarnaast is het een concrete eis van Unesco om de status van Werelderfgoed van Neder-Germaanse Limes voor de toekomst veilig te stellen.

3.4. Verbindend project

Om de synergie tussen de individuele werkvelden te benadrukken, is er een verbindend project nodig; een plek waar alles samenkomt. Dit project moet overzicht en samenhang bieden en alle betrokkenen uitnodigen om deel te nemen. Om dit tot stand te brengen hebben we gekozen voor de ontwikkeling van een breed toegankelijk platform waarbij de Romeinse wegen de inspiratie vormen. In Hoofdstuk 5 wordt dit platform verder uiteengezet.

3.5. Toekomstige organisatie

Om alle geplande activiteiten in gang te zetten en in goede banen te leiden, is in de toekomst een vorm van regie nodig. De invulling hiervan valt buiten de scope van dit visieplan en zal in een latere fase worden bepaald.

3.6. Toekomstbestendig

Om bekendheid, zichtbaarheid en beleefbaarheid van de Verhaallijn Romeinen te bereiken is nog een hele weg te gaan. Dat vraagt om een lange adem, want alleen met het duurzame commitment van alle betrokken partijen kan een toekomstbestendige route worden afgelegd. Daarbij is het van belang om blijvend te vernieuwen. Op de lauweren rusten is geen optie.

Hoofdstuk 4

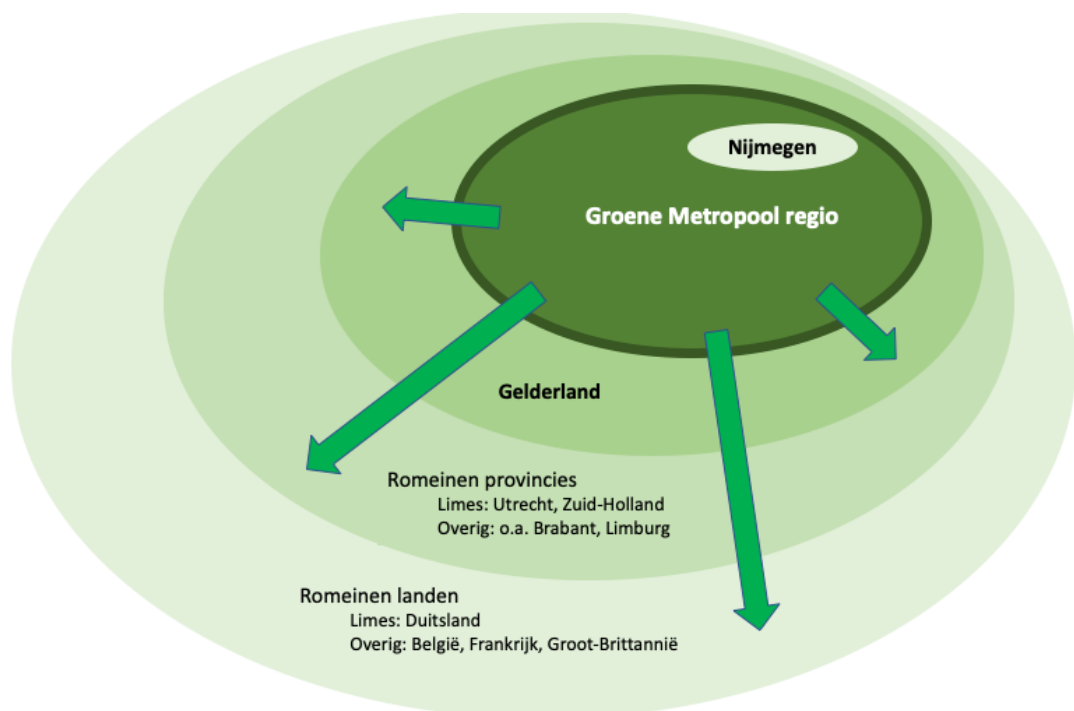
Strategische principes

In het vorige hoofdstuk werden de doelen en doelgroepen van Operatie Drusus omschreven. Maar hoe komen we daar? Welke stappen zijn nodig om het Verhaal van de Romeinen daadwerkelijk op de kaart te zetten? Welke strategische keuzes liggen daaraan ten grondslag? In dit hoofdstuk wordt een aantal belangrijke uitgangspunten geformuleerd. Ze vormen nu en in de toekomst de meetlatten waarlangs alle te nemen beslissingen kunnen worden gelegd en waarmee prioriteiten kunnen worden gesteld, zodat we met Romeins elan vooruit kunnen.

4.1. Groeien vanuit de kern

In het gebied van de Groene Metropool regio Arnhem-Nijmegen, met Nijmegen als Romeinenhoofdstad, ligt het zwaartepunt van de Romeinse tijd in Gelderland. Daarom past deze regio ook een voorttrekkersrol bij het in de schijnwerpers

zetten van het Verhaal van de Romeinen in Gelderland. Vanuit dit kerngebied kunnen andere regio's, provincies en zelfs landen worden betrokken, waardoor het verhaal van de Romeinen steeds verder zal groeien.

4.2. Bottom up

In gesprekken met de betrokkenen kwam naar voren dat er behoefte is aan een overkoepelend plan, dat op lokaal niveau verder kan worden opgepakt, ingekleurd en uitgedragen. Het grote verhaal inspireert dan tot initiatieven vanuit het erfgoedveld, die in samenspraak en samenwerking met de omgeving tot stand kunnen komen. De overheden zijn hierbij niet leidend, maar eerder faciliterend en inspirerend.

4.3. Van binnen naar buiten

Aansluitend op het nationale en regionale toerismebeleid wordt bij het Verhaal van de Romeinen in Gelderland ook allereerst ingezet op het aanspreken van de inwoners, lokale ondernemers en het onderwijs. Vervolgens wordt ook de 'buitenwereld' met toeristen en bezoekers betrokken. Door in deze volgorde te werk te gaan, wordt gebouwd aan een breed draagvlak en een groep ambassadeurs die het verhaal verder brengen.

4.4. Inclusief

Niet alleen de grote projecten en activiteiten dienen in de schijnwerpers te worden gezet, ook de kleine(re) initiatieven en ideeën verdienen een plek in het verhaal. Dat geldt tevens voor de gemeentes waar het verhaal van de Romeinen zich afspeelt, maar die niet onder de Limesgemeentes vallen. Ook opent het inclusief-denken de deuren voor andere disciplines om aan te sluiten en het verhaal groter te maken. Te denken valt hierbij aan de creatieve sector. Tot slot kan deze lijn worden doorgetrokken naar de inhoud; meer diversiteit en inclusiviteit in de verhalen die over de Romeinen worden verteld. Zo ontstaat de breedst mogelijke basis om op voort te bouwen.

4.5. Duurzaam & innovatief

Een groot deel van het Romeinse erfgoed bevindt zich (nog) onder de grond of er is te weinig van over om tot de verbeelding te spreken. Om het onzichtbare zichtbaar te maken pleiten we ervoor om nieuwe technologieën een grote rol laten spelen. Daar kan ook het publiek bij betrokken worden door bijvoorbeeld op citizen science in te zetten. Dat komt dan ook weer tegemoet aan de doelstelling om de locaties verantwoord en duurzaam te conserveren en te beheren. Tot slot is het van belang om voortdurend de piketpaaltjes te blijven monitoren; welke nieuwe ontdekkingen zijn er? Wat is er voor het verhaal van de Romeinen relevant? Deze vorm van regelmatige herijking houdt Operatie Drusus actueel, dynamisch en interessant.

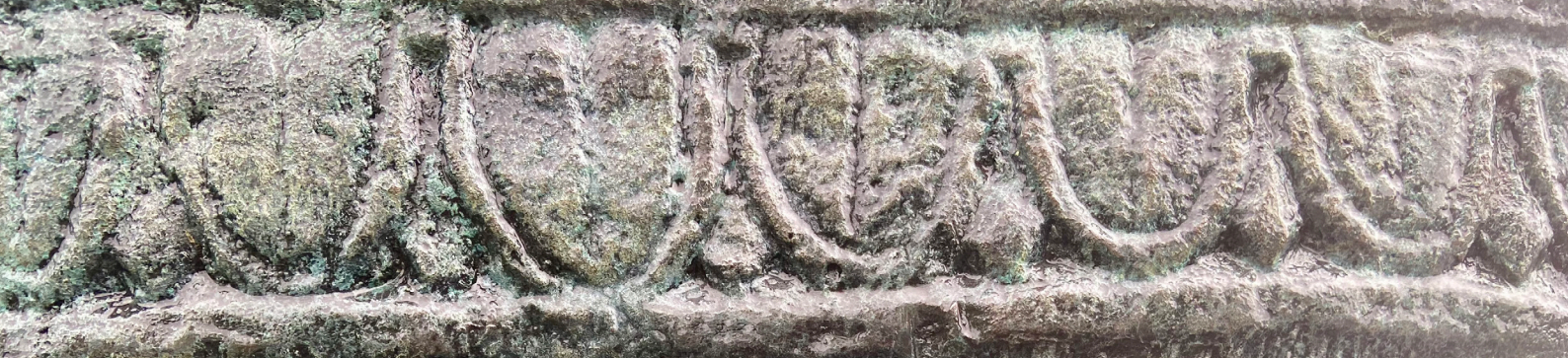
“Wat mij zo buitengewoon fascineert aan de Romeinse periode is de transformatie van de maatschappij op vrijwel alle gebieden. Alles werd anders. De praktische instelling van de Romeinen spreekt mij erg aan, als ook de flexibiliteit waarmee ze open stonden voor andere ideeën uit andere culturen. In de bouwkunst waren ze hun tijd ver vooruit en als eersten deden ze grootschalige ingrepen in het landschap. Mede door de introductie van het burgerschap en stedelijke cultuur legden ze de basis voor de westerse beschaving. En Gelderland speelde landelijk gezien in deze dynamische tijd een hoofdrol.”

Paul van der Heijden,
Directeur
RomeinenNU

DEEL B. CONCREET

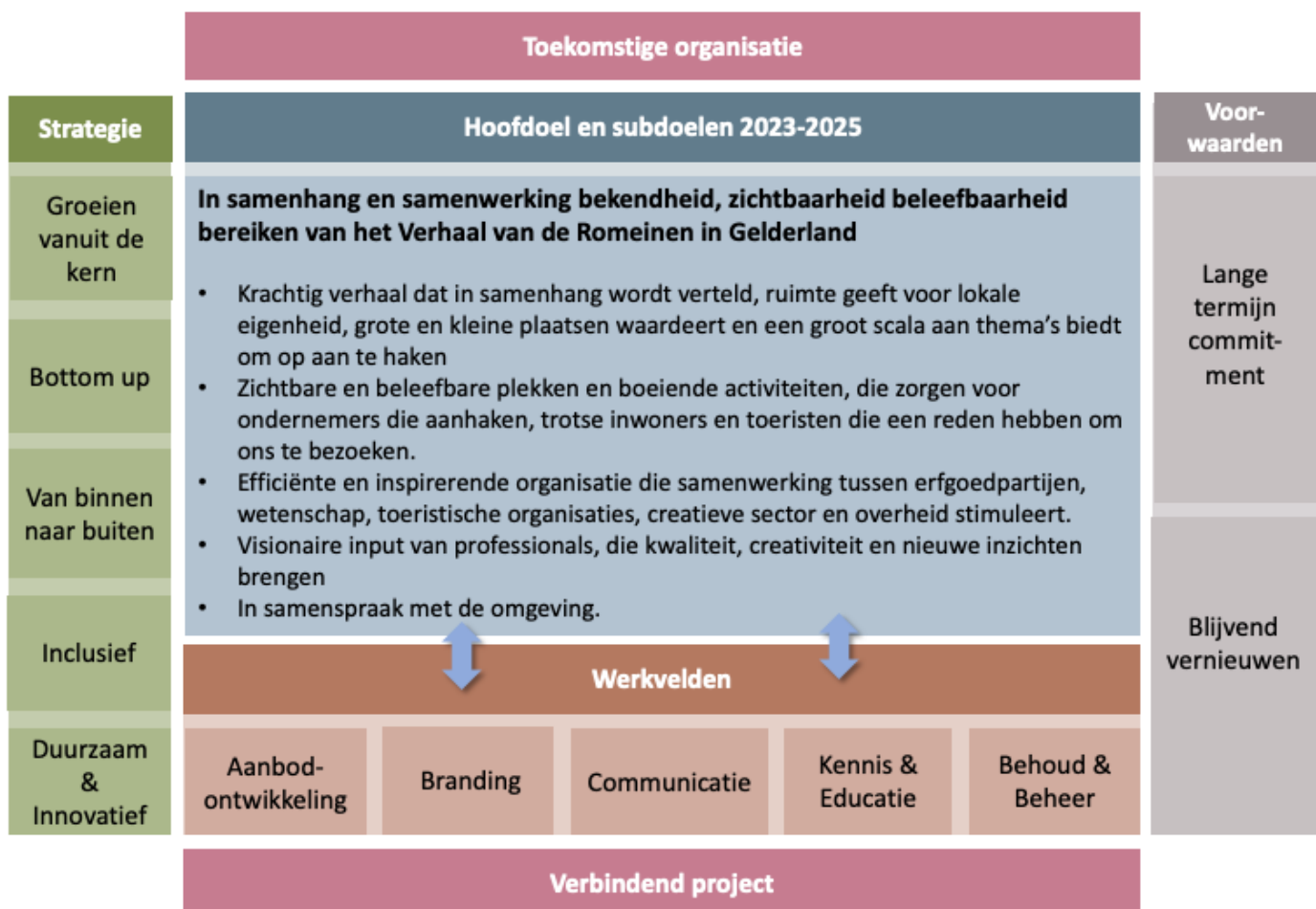

Hoofdstuk 5

Romeinse Ambitie 2022-2025

In het vorige deel hebben we besproken wat we willen bereiken en hoe we daar gaan komen. De figuur hieronder vat dit samen. Nu is het tijd om te bepalen waar we op kunnen inzetten, welke activiteiten daarbij zouden passen. In dit hoofdstuk werken we deze uit in de Romeinse ambitie 2022-2025.

5.1. Verbindend project: Platform Romeinse Wegenkaart

Het eerste onderwerp waarop we gaan inzetten is het verbindende project. Om dit tot stand te brengen hebben we gekozen voor de ontwikkeling van een breed toegankelijk, inclusief en bottom-up georiënteerd platform waarbij de Romeinse wegen over land en water de leidraad vormen.

Het wordt een plek waar alle partijen elkaar kunnen vinden zodat een vruchtbare dynamiek ontstaat. De eerste opzet van het platform krijgt een interne focus en kiest de Romeinenorganisaties als brede doelgroep. In een later stadium zal een publieksvariant volgen. RomeinenNU heeft de opdracht om de ontwikkeling hiervan voor haar rekening te nemen.

In het Romeinse Rijk was de uitgekiende infrastructuur een van de belangrijke factoren voor hun succes. De wegen over land en water brachten versterking, verbinding en vernieuwing. Door het wegennet als basis te gebruiken voor het verhaal van de Romeinen in Gelderland, bieden we iedereen een platform en sluiten we aan bij bestaande initiatieven zoals dat van de nieuwe hoogleraar Nijmeegse Geschiedenis Stephan Mols. Deze aanpak is direct inzetbaar en heeft een brede aantrekkingskracht. Archeologen, historische verenigingen, routebureaus, musea, toeristische organisaties, overheden, regio's, ondernemers, inwoners, bezoekers; iedereen kan met zijn ideeën en activiteiten aansluiten en meedoen. Zo willen met elkaar komen tot een sfeer van actie, enthousiasme en mogelijkheden.

Uitgangspunten Verbindend Project Platform Romeinse Wegenkaart	Strategische Principes
<ul style="list-style-type: none"> • Plek waar alles samenkomt • Aansluiten bij onderzoeksprogramma prof. Stephan Mols • Van intern naar extern 	<ul style="list-style-type: none"> • Bottom-up • Inclusief • Van binnen naar buiten
Acties	
Ontwikkeling platform Romeinse Wegenkaart met interne focus	
Onderhoud, uitbouw redactie Wegenkaart	
Ontwikkeling publieksvariant Wegenkaart	

5.2. Toekomstige organisatie

Om alle geplande activiteiten in gang te zetten en in goede banen te leiden, zal in de toekomst een vorm van regie nodig zijn.

De invulling hiervan valt echter buiten de scope van dit visieplan en zal in een latere fase worden bepaald. Wel geven we hieronder enkele mogelijke hoofdlijnen aan.

Uitgangspunten Toekomstige organisatie	Strategische Principes
<ul style="list-style-type: none">• Streven naar regie, continuïteit en draagvlak• Aansluiten bij grotere verbanden	<ul style="list-style-type: none">• Groeien vanuit de kern• Inclusief
Acties	
Definiëren rollen en taken gemeentes, Provincie en andere stakeholders	

5.3. De werkvelden

De werkvelden gaan ervoor zorgen dat de doelstellingen ook daadwerkelijk in actie worden omgezet. Om daar richting aan te geven formuleren we per werkveld een aantal uitgangspunten en gebruiken we de eerdergenoemde strategische princi-

pes als meetlat. Vervolgens geven we een voorzet voor een aantal actiepunten. Als eerste werkveld komt Aanbodontwikkeling aan de orde. Daarna passeren ook de andere werkvelden de revue.

5.4. Werkveld Aanbodontwikkeling

Uitgangspunten	Strategische Principes
<ul style="list-style-type: none">• Initiatief ligt bij het veld• Van ad hoc naar strategisch en gepland• Participatie inwoners en ondernemers• Werken met nieuwe technologie en creativiteit• Op basis van gedegen kennis	<ul style="list-style-type: none">• Van binnen naar buiten• Bottom up• Inclusief• Duurzaam & innovatief
Acties	
Organisatie jaarlijkse bijeenkomst aanbodontwikkeling: <ul style="list-style-type: none">• Kennis delen• Voortgang Romeinse Wegenkaart delen• Inspiratie opdoen• Best practices delen• Netwerk versterken	
Werken aan het Grote Gebaar: <ul style="list-style-type: none">• Gelderland-breed• In de buitenruimte• Iedereen kan aansluiten• Participatie	
Inspirerende presentaties door kennis- en creativiteitsdragers voor en met het veld: <ul style="list-style-type: none">• Wetenschap• Musea, erfgoedsector• Creatieve sector• Toeristische sector	
Training aanbodontwikkeling: <ul style="list-style-type: none">• In lokale verbanden nadenken over mogelijkheden• Hoe tot vernieuwing komen• Hoe tot afstemming komen• Hoe participatie stimuleren	
Ontwikkelingsproces stimuleren met subsidies	

5.5. Werkveld Branding

Uitgangspunten	Strategische Principes
<ul style="list-style-type: none"> • Gezamenlijk gezicht voor vergroting herkenbaarheid en zichtbaarheid • Herkenbare beeldmerken, kleurgebruik en lettertypes dragen bij aan een gezicht naar buiten, zodat alle acties optellen tot een groter gemeenschappelijk verhaal • Verbinding door Platform Romeinse Wegenkaart 	<ul style="list-style-type: none"> • Groeien vanuit de kern • Inclusief • Bottom-up
Acties	
Merkdokument en huisstijlhandboek Neder-Germaanse Limes breed inzetten in heel Gelderland <ul style="list-style-type: none"> • Presentatie op jaarlijkse bijeenkomst aanbodontwikkeling • Nieuwsbrief met voorbeelden e.d. 	
Beeldbank uitbreiden	
Aansluiten op branding met platform Romeinse Wegenkaart	

5.6. Werkveld Communicatie

Uitgangspunten	Strategische Principes
<ul style="list-style-type: none"> • Vanuit lokaal via regionaal naar (inter)nationaal • Samenhangend, slim en onderscheidend 	<ul style="list-style-type: none"> • Van binnen naar buiten • Inclusief • Duurzaam & Innovatief
Acties	
Communicatiestrategie opstellen	

“Onlangs kreeg ik de vraag voorgelegd wat de Romeinen voor mij persoonlijk betekenen. Als directeur van Museum Kasteel Wijchen vertel ik in het museum, naast het verhaal van het kasteel, het verhaal van de ontwikkeling van de streek van de prehistorie tot de late middeleeuwen. Dit doen we aan de hand van een prachtige archeologische collectie. Een groot deel van onze collectie is Romeins. Veel objecten en resten van de Romeinse cultuur liggen in de Wijchense bodem.

Als museum zijn we beheerder van de gemeentelijke collectie bodemvondsten, die groeit met elke opgraving in de omgeving. Ik heb dus iedere dag met de Romeinen te maken. Binnen de vernieuwde museumpresentatie hebben Romeinse voorwerpen een bijzondere plek gekregen. De Romeinen vormen voor mij een deel van onze identiteit: ze zitten in ons DNA. De Romeinse manier van leven is actueler dan dat we denken. Een Romein hoefde bijvoorbeeld niet uit Rome te komen: we hebben zelfs Romeinse keizers gehad die niet in Rome (of zelfs Italië) geboren zijn. Iedereen kon dus eigenlijk een Romein zijn of worden. Ongeacht afkomst. Een Romein laat zich dus niet definiëren. Een mooie les voor de wereld waarin we nu leven, lijkt me!”

Rylana Seelen,
Directeur Museum
Kasteel Wijchen

5.7. Werkveld Kennis & Educatie

Uitgangspunten	Strategische Principes
<ul style="list-style-type: none">• Verhaal Romeinen in ontwikkeling• Wetenschap in de hoofdrol• Kennis aan de basis van toekomstige keuzes• Onderwijs als speerpunt van uitdragen Verhaal Romeinen	<ul style="list-style-type: none">• Van binnen naar buiten• Groeien vanuit de kern• Inclusief
Acties	
Markt en doelgroepen	
Doelgroeponderzoek 2022	
Jaarlijks data- en onderzoeksprogramma	
Inhoudelijk	
Het verhaal van de Romeinen in Gelderland herdrukken en verspreiden	
Bestaande kennis ontsluiten en verspreiden	
Kennis uit onderzoeken en nieuwe vondsten ontsluiten en verspreiden	
Citizen science inzetten	
Mogelijkheden kenniscentrum in Nijmegen onderzoeken	

5.8. Werkveld Behoud & Beheer

Uitgangspunten	Strategische Principes
Werken op basis van voorwaarden Unesco	<ul style="list-style-type: none">• Groeien vanuit de kern• Inclusief• Duurzaam & Innovatief
Acties	
Periodiek herzien management plannen	
Betrekken gemeentes met Romeins erfgoed die niet tot de Limes behoren	

Hoofdstuk 6

Romeins uitvoeringsplan 2023

Zoals eerder aangegeven is de overkoepelende doelstelling van Operatie Drusus het beter bekend, zichtbaar en beleefbaar maken van het verhaal van de Romeinen in Gelderland. Die doelstelling zal de komende jaren centraal staan en richting geven aan alle activiteiten. Maar we hebben tot op heden niet stil gezeten. Voordat we de prioriteiten voor 2023 bespreken, laten we eerst zien wat er in 2022 reeds in gang is gezet.

6.1. Projecten en activiteiten 2022

2022	Uitvoeringsagenda	Door wie
Verbindend Project	Platform Romeinse Wegenkaart in ontwikkeling	RomeinenNU
Toekomstige organisatie	Denktankbijeenkomsten als voorloper van 'officiële' organisatie	Kwartiermakers
	Visie 2023-2025 ontwikkelen	Kwartiermakers i.s.m. Denktank Drusus
Aanbodontwikkeling	Bijeenkomst voorbereiden in februari 2023	Kwartiermakers i.s.m. Denktank Drusus
Branding	Merkhandboek Limes	RLN
Kennis & Educatie	Herdruk en verspreiding 'het Verhaal van de Romeinen in Gelderland'	Kwartiermakers
	Doelgroeponderzoek	Provincie Gelderland, GMR
	Introductie Onderwijsplatform	RomeinenNU en RLN
Behoud & Beheer	Managementplannen opgesteld door de Limes gemeentes	NLS, Limes gemeentes, Provincie Gelderland

6.2. Projecten en activiteiten 2023

In 2023 wordt verdergegaan op het pad dat al in 2022 is uitgezet. Ook zal een aantal nieuwe ontwikkelingen van start gaan. Waar mogelijk geven we aan wie de uitvoerende partijen zijn.

Dat zal zijn vruchten afwerpen bij het verbeteren van de bekendheid, zichtbaarheid en beleefbaarheid van het Romeinse erfgoed in Gelderland.

2023	Uitvoeringsagenda	Door wie
Verbindend Project	Platform Romeinse Wegenkaart; interne versie in gebruik	RomeinenNU
Toekomstige organisatie	Opbouwen organisatie	
Aanbodontwikkeling	Bijeenkomst productontwikkeling 23 februari 2023	Kwartiermakers i.s.m. Denktank Drusus, provincie Gelderland
	Ontwikkeling 'groot gebaar'	
	Training aanbodontwikkeling: <ul style="list-style-type: none">• In lokale verbanden nadenken over mogelijkheden• Hoe tot vernieuwing komen• Hoe tot afstemming komen• Hoe participatie stimuleren	
Branding	Gezamenlijk gezicht verder ontwikkelen	
Communicatie	Communicatiestrategie opstellen	
Kennis & Educatie	Resultaten Doelgroeponderzoek inzetten	Provincie Gelderland, GMR
	Doorontwikkelen onderwijsplatform	RomeinenNU en RLN
Behoud & Beheer	Betrekken niet-Limes gemeentes	Provincie Gelderland

Hoofdstuk 7

Budget & Financiering

Operatie Drusus heeft als doelstelling om het Romeinse erfgoed in Gelderland bekend, zichtbaar en beleefbaar te maken. In dit hoofdstuk krijgt deze doelstelling een financiële vertaling naar het benodigde budget 2023-2025. Deze vertaling is gebaseerd op de eerder geformuleerde werkvelden, het verbindend project en de toekomstige organisatie. De financiering van Operatie Drusus weerspiegelt de gezamenlijke ambitie van provinciale en lokale overheid. Ook geeft het blijk van een breed draagvlak en de wil tot samenwerking.

Benodigd budget t/m 2023	
Aanbodontwikkeling	€ 65.000
Branding	€ 35.000
Communicatie	€ 40.000
Kennis & Educatie	€ 60.000
Behoud & Beheer	€ 50.000
Platform Romeinse Wegenkaart	€ 100.000
Toekomstige organisatie	€ 60.000
Totaal	€ 410.000

Financiering t/m 2023	
Provincie Gelderland	€ 205.000
Co-financiering	€ 205.000
Totaal	€ 410.000

